

Cây đàn bầu

(Độc huyền cầm, Monocorde)

NGUYỄN VĂN TIẾN

Trong những nhạc cụ của Việt Nam, cái đã làm cho thế giới kinh ngạc nhất, thần phục nhất là cây đàn bầu. Thật vậy, những nhạc cụ khác như đàn tranh, đàn nguyệt, đàn cò, ông sáo, v.v... thì các nước khác cũng có, những hình thức khác biệt theo mỗi nước, như là số dây nhiều hay ít, cái hộp cộng hưởng lớn hay nhỏ, cái hình dáng thanh hay thô, v.v... Chỉ có cây đàn bầu là có biệt tính riêng của nó mà không nước nào có. Đó là sự đơn giản chỉ có một sợi dây mà nhờ sự điều khiển khéo léo đã phát ra cả một hệ thống âm thanh. Vậy nên nó là cây đàn độc đáo Việt Nam.

Cây đàn bầu có những đặc tính sau đây:

- Tiếng đàn nghe gần giống tiếng của con người
- Đơn giản vì rất đơn giản, vật liệu dễ kiếm.

- Tiếng của đàn bầu.

Dù ngón tay của một nhạc sĩ có hạng, tiếng của đàn bầu nghe gần giống như tiếng của con người vậy. Những tiếng nỉ non, thôn thục của cây đàn phát ra, nếu người nghe không thấy cây đàn, thì có thể tưởng rằng có con người đâu đây đang nỉ non thôn thục. Nhất là đêm khuya thanh vắng, tiếng ấy lại càng lâm ly, não nùng hơn. Tiếng của đàn bầu hợp với những cung điệu ai oán,

- Làm cây đàn bầu.

Làm cây đàn bầu dễ lắm, người không khéo tay cũng có thể làm được. Ta đóng một cái hộp cộng hưởng (caisse résonnante) bằng gỗ, mặt trên và mặt dưới có hình thang. Nối mặt trên, đục một cái lỗ để sợi dây đàn luôn qua rồi cột vào cái trục, và một cái lỗ để cắm cái cây cần. (Xin xem hình vẽ).

Cây cần bằng vật liệu dẻo như là tre, sừng trâu, cỡ lớn bằng cái thước kẻ. Sợi dây bằng thép thì một đầu cột vào cây cần này, một đầu cột vào cái trục nói trên. Cái bầu có hình dáng như cái bầu rượu, gắn vào cái cần để cho âm thanh phát ra được êm dịu. Do đó có tên là đàn bầu. Cái bầu có thể thay thế bằng cái gáo dừa, hay là cái gì có hình dáng tương tự, không cần thiết phải cái bầu. Những nốt nhạc căn bản được ghi trên mặt đàn theo hình vẽ.

Xem vậy thì làm cái đàn bầu dễ dàng và ít tiền. Vậy nên từ thành thị tới thôn quê, từ đồng bằng đến cao nguyên, người nghèo khổ mà muốn chơi đàn thì tự làm lấy cây đàn bầu mà chơi, chứ làm loại đàn khác thì khó lắm, phải cần tay thợ chuyên môn nhạc cụ. Có thể nói cây đàn làm rung động trái tim của người đa sầu, đa cảm. Vậy nên ngày xưa các cụ đặt vấn đề tâm lý lên trên nghệ thuật, nên đã có khuyên:

Đàn bầu ai gảy nấy nghe,

Làm thân con gái chớ nghe đàn bầu.

Ngày nay thì người ta đặt nghệ thuật lên trên, nên

người ta lại khai thác cái tình cảm ấy nơi cây đàn bầu.

Tiếng của cây đàn bầu có âm thanh từ tối cao đến tối thấp, từ dài đến ngắn, có lúc vừa cao vừa thấp, vừa ngắn vừa dài, như là tiếng sóng vỗ, tiếng suối reo. Sở dĩ đàn bầu có nhiều âm thanh, tạo nhiều âm điệu lạ lùng như vậy, là nhờ cái cây cần mà nhạc sĩ điều khiển với tay trái trong khi tay phải gảy đàn. Cái cây cần này là một sáng tạo rất là thông minh của người Việt Nam và nhờ nó, như trên đã nói, mà cây đàn bầu có cái giá trị quốc tế. Với bàn tay điều khiển cây cần từ phải sang trái, và ngược lại, nhạc sĩ tạo ra vô số là âm thanh, âm điệu.

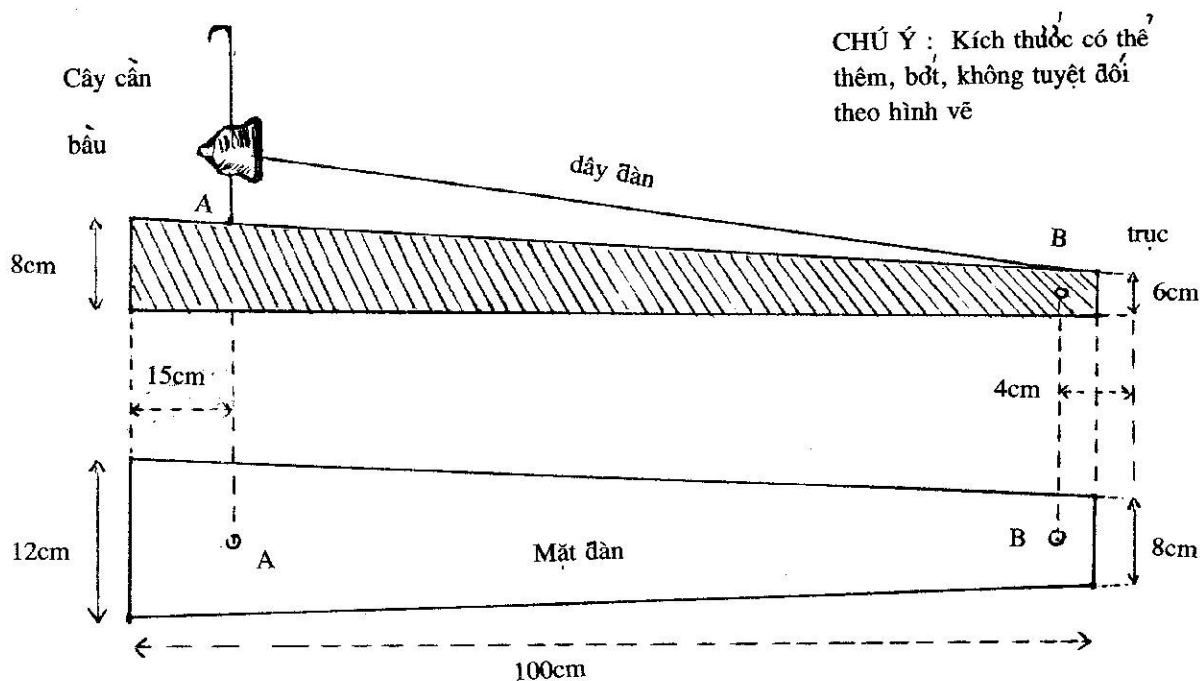
Nước Ấn Độ cũng có nhạc cụ một dây, nhưng nó không có cây cần như đàn bầu Việt Nam, nên nhạc sĩ không thể tạo nên nhiều âm thanh, chỉ tạo ra tiếng thấp nếu đánh vào khoảng giữa của chiều dài sợi dây, và tiếng cao nếu đánh vào khoảng hai đầu sợi dây. Như là tiếng trống lúc ta đánh trống với cái dùi, đánh giữa mặt trống thì tiếng trầm, đánh khoảng vành trống thì tiếng thanh. Chỉ có thể thôi.

Xét cái vạn năng của cây cần này, ta phải tự phụ cái trí thông minh của người Việt Nam. Những nhạc sĩ các nước lạ, sau khi nghe trình diễn đàn bầu, đều lắc đầu công nhận cái vạn năng của cây cần này. Nó quá đơn giản mà lại quá nghệ thuật. Người đã nghĩ ra nó thật là thông minh, đã am hiểu nhiều về luật thính giác của vật lý.

Bầu là cây đàn của nhân dân vậy. Người đàn bầu thường ngồi đàn trên chiếc chõng tre, trên bộ ván gỗ, trên chiếc chiếu trải dưới nền nhà. Ngày nay, để tăng vẻ mỹ quan, người ta để cây đàn trên cái bàn thấp ngang tầm tay và ngồi trên cái ghế mà đàn.

Viết đến đây, tôi nhớ lại hình ảnh một cặp vợ chồng nghệ sĩ mù, lúc về già đã kiếm ăn độ nhật với cây đàn bầu, tại cô đô Huế. Những người đã có ở thành phố Huế cách đây trên năm mươi năm, đã số biết vợ chồng Cụ Bốn đàn bầu. Hai vợ chồng đều mù mắt cả hai, dắt nhau đi lang thang từ đường này sang hẻm khác, gặp chỗ nào có đồng người tụ họp thì ngồi xuống gốc cây hay vỉa hè, rồi chồng gảy đàn vợ gõ sanh ca. Khách qua đường dừng lại nghe, ném vài đồng tiền, đồng xu vào cái nón rách để trước mặt.

Tiếng đàn bầu của cụ Bốn nghe nó não nùng ai oán làm sao! Người giàu tình cảm phải nhỏ nước mắt hay ngồi mơ màng từ lúc. Trẻ con cũng im lặng nghe, không phá phách. Người ta nói cụ Bốn có tiếng đàn não nùng như vậy, là vì cụ có cuộc đời éo le nên đã trút ra cả trong tiếng đàn của mình, như người thiếu phụ kia đã trút cả tâm sự của mình nơi cây đàn Tỳ Bà, một đêm trăng, trên chiếc thuyền đậu bến Tầm Dương.

A : Lỗ cắm cây cần
B : Lỗ khâu dây đàn vào trục

$\frac{AB}{2}$ Kể từ A là nốt DO

$\frac{AB}{3}$ Kể từ A là nốt SOL

$\frac{AB}{4}$ Kể từ A là nốt DO

$\frac{AB}{5}$ Kể từ A là nốt MI

$\frac{AB}{6}$ Kể từ A là nốt SOL

$\frac{AB}{8}$ Kể từ A là nốt DO

TRIẾT LÝ CỦA KHOAI

(Tiếp theo trang 15)

mỗi sáng, thức dậy với niềm vui. Biết rằng hôm nay ta sẽ được sống thêm một ngày trong thế giới tự do, hôm nay ta may mắn chưa bị thất nghiệp, còn được đi làm. Thế thì lòng đã phơi phới. Có lần bị thất nghiệp, buổi sáng thức giấc, tôi vẫn thấy sung sướng tràn trề với ý nghĩ, nhờ thất nghiệp, hôm nay được dậy muộn, nằm đã dưới. Chốc nữa thuê truyện chưởng đọc. Chiều nay đi câu, tối nay thức khuya xem "late movie".

Nhiều người hỏi tôi sao không mua nhà để được trừ thuế, mà cứ sống trong apartment chật chội. Tôi nói là tôi mua hạnh phúc. Hạnh phúc mua được rẻ hơn tiền trả thuê. Mua một cái nhà là mua cả một khối lo lớn lao vào người. Và vì cái nhà mà nhiều người sợ mất việc, hèn cả con người.

Thế nhưng, người gần gũi tôi nhất, thân thiết tôi nhất, là vợ tôi, thì chống báng cái triết lý "củ khoai" nhiều nhất. Nhưng nàng đâu có hiểu rằng, hạnh phúc mà gia đình tôi đang thực sự có cũng nhờ cái triết lý ấy rất nhiều. Thường thường, ít người thấy được cái hạnh phúc mà mình đang có. Nhiều lúc vợ tôi làm những điều không phải, nói với tôi những lời khinh bạc thiếu nhã nhặn. Không nổi giận làm, dữ như người khác, tôi thầm bảo rằng: "Nhiều người đàn bà còn tệ hơn vợ mình cả trăm lần, thôi chấp nhận cái tương đối". Thế là mọi việc đều qua.

Điều tôi thường hay nghĩ đến là nếu, "Nếu tất cả sự thực hôm nay là giấc mộng, sáng mai thức giấc dậy, thấy mình đang còn nằm trong nhà tù cộng sản, thì thật là có rất nhiều điều để ăn hận. Và nếu đời là một giấc mơ, thì sao chúng ta không mơ cho thật đẹp."

